

Semantic Features of Patient and Verb in Development of Passive Structure in Persian Children's Language

Vol. 15, No. 2, Tome 80
pp. 1-32
May & June
2024

Ali Alizadeh*

Abstract

The increasing tendency to passive verbs in Persian indicates the importance of paying more attention to it in the study of language acquisition. Considering the age of 24 months and older, as a critical period for the development of syntactic structures in a child's speech, the current study focused on Persian-speaking children to examine the quality of understanding different patterns of Persian passive and passive-making processes. The data gathered through library studies, field observations, and the quasi-experimental method in some cases, by observing almost 60 children (boys and girls) aged 24-36 months. Data suggest that Semantic features of the verb and the patient thematic role imply significant roles in understanding and producing passive verbs in the early stages of language acquisition. Taking it into account that Farsi has three different patterns for the passive verbs, analyzing the data reveals a hierarchy for different passive structures acquired by children, that is, a passive formed based on "Adjective+ become-" comes first. The passive structure "past participle+ become-" appears next and finally, "Noun+ become-" appears in the child speech. The hierarchy regarded both frequency and priority in a child's speech. There is also evidence for the significant role of context on the frequency of passive verbs formed by Persian children.

Keywords: grammatical growth, semantic features of the verb, passive verb construction, Persian-speaking children

* Corresponding Author, Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran; *Email:* alalizadeh@um.ac.ir
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5941-457X>;

Received: 12 March 2021
Received in revised form: 5 June 2021
Accepted: 19 July 2021

1. Introduction

Passive verb, its structure, frequency, and prevalence, as well as the ways in which it is formed, have always been among the topics of interest in linguistic studies. Since the passive is a less frequent pattern and its semantic interpretation is also more difficult, it has received a lot of attention both in the field of language teaching and in the field of language acquisition. The studies that have been carried out on passive construction show that children produce this form later than their active counterparts. However, no comprehensive study has been carried out on the acquisition and comprehension of passive construction and the factors that influence this process in Persian. Conducting such research is particularly important due to the existence of different patterns for making passive in Persian compared to a language like English.

Research Questions

The main research questions can be formulated as follows:

At what age do passive verbs appear in the speech of Persian-speaking children? What is the priority of the emergence of each passive pattern in Persian-speaking children? And can the emergence and understanding of passive sentences at different ages be explained by the influence of factors such as the type of verb and the semantic features of its complement?

2. Literature Review

There are two main views on the time of the appearance of passive in English-speaking children's speech: the first view estimates the age of acquisition and understanding of the passive in English-speaking children at around age 3, and the second view is related to studies claiming that English-speaking children learn the passive later and express it in their speech from around age 5.

Tomasello et al. (1998) point out that the complete production of passive sentences in the speech of an English-speaking child appears at age 4, while

Budwing (1990) claims that the passive is visible in the speech of a three-year-old child. On the other hand, studies such as Maratsos et al. (1985), instead of paying general attention to the learning time of the passive construction, focus on the effect of verb type on the understanding and use of passive sentences and claim that children understand the passive motion verbs earlier while understanding the sensory passive verbs occur later. Crain et al. (1978), on the other hand, emphasize the factor of exposure and context in children's learning age of the passive and believe that by increasing children's exposure to the passive verbs, they will be able to learn this construction at a younger age. Similarly, by conducting several studies on the learning time of the passive form in English-speaking children, Messenger et al. (2011) concluded that the ability to understand and learn the passive construction in children is influenced by the amount of motivation, repetition, and practice in constructing passive sentences regardless of the type of the verb used. Cychosz and Salazar (2016) deal with the emergence of each of two patterns of passive in Spanish-speaking children aged 3 to 6 years.

3. Methodology

Based on the stratified sampling method, 60 children (boys and girls) were selected from 5 different kindergartens in Birjand city regardless of their gender, family status, cultural and social class, etc. After extracting the names of children aged 24 to 36 months, they were divided into three age groups of four months interval: group A (24-28 months), group B (28-32 months) and group C (32-36 months). Each group consisted of about 20 children, and finally the results for each group were examined and analyzed separately. All the participants in this research were children who have passed the stage of single-word speech and could at least express two-word expressions and some of them were able to make complete sentences.

Based on Messenger et al. (2010), at the first phase, data were extracted using picture association method. Each participant narrated a story according

to the selected and controlled images of a story book. At this stage, every participant was put in the position of producing an unknown sentence and his answer was recorded regardless of whether it was correct or incorrect.

In the second step, according to Messenger et al.(2011) and with the aim of investigating the occurrence of passive construction in children's speech, the participants and their teachers formed friendly groups of 10 to 15 people to give instructions by means of the toys they had at their disposal. The duration of this group activity was between 10 to 20 minutes, depending on the age group of the participants.

4. Results

The results suggest that most of the changes and the necessary preparations for the development of passive construction in the speech of Persian-speaking children take place between 24 and 36 months. To answer the first and second questions of the research, the analysis of the results shows that Persian-speaking children at the age of 24 to 28 months, that is, at the end of the two-word speech stage, have only a limited understanding of passive sentences in such a way that only 5% of the total participants in this age group have responded correctly to passive sentences with the reversible verb "to pull". In line with Burr (Bever, 1970), Slobin (1996), Turner and Rommetveit (1967), and Harris (Harris, 1976), the results of the present research, consider the "reversibility" of the verb and the semantic feature "+animate", of the patient of the active verb as effective factors in understanding the passive sentences for children aged 24 to 28 months. After this stage and when children enter the period of 28 to 32 months, the child's performance in producing passive sentences with three types of Farsi passive constructions improves. In response to the second question of the research, the results of the current study show the precedence of the appearance of the passives with the pattern "simple adjective/attributive + becoming" over the other two constructions. However, at the end of this age period, the Persian-speaking child can understand all

three types of Persian passive constructions, including "simple adjective/attributive + becoming". Past participle + becoming" and "noun + becoming". In response to the third research question, in line with Messenger et al. (2011), Cychosz & Salazar (2016) and Abbot-Smith et al. Smith et al. (2017) on English-speaking and Spanish-speaking children, data show that children in the age group of 32 to 36 months can increase the number of passive sentences they produce in different contexts while understanding a variety of passive structures in the speech of their teachers or parents. Also, children in this age group are sensitive to the components of the passive verb and can both produce and comprehend the passive form of compound verbs.

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۵، ش ۲ (پیاپی ۸۰)، خرداد و تیر ۱۴۰۳، صص ۱-۳۲

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.95.7>

نقش مشخصه‌های معنایی فعل و عنصر کنش‌پذیر، در فراگیری ساخت مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان

علی علیزاده*

دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۲

چکیده

گرایش فارسی‌زبانان به افزایش کاربرد افعال مجهول، لزوم توجه به آن را در فراگیری زبان مطرح می‌سازد. نظر به اهمیت روند فراگیری مجهول، پژوهش حاضر با در نظر گرفتن سن دو تا سه سالگی به عنوان دوره حیاتی تکامل نحوی زبان کودکان، گروهی ۶۰ نفره از کودکان دختر و پسر ۲۴ تا ۳۶ ماهه فارسی‌زبان را که در مراکز مهدکودک در معرض تماس با گروه‌های همسالان و مربیان قرار داشتند، با شیوه نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و ضمن تقسیم آن‌ها به گروه‌های سنی ۴ ماهه، با ضبط و جمع‌آوری داده‌های زبانی آن‌ها به دو شیوه «گفتار انفرادی و خودکار» و «مصاحبه گروهی و هدفمند» کیفیت و نحوه ظهور نشانه‌های مجهول و مجهول‌سازی را در گفتار این گروه مطالعه کرده است. همچنین جهت مطالعه تأثیر گفتار اطرافیان بر گفتار کودک با استفاده از شیوه «شبه‌آزمایشی»، داده‌های مرتبط با تولید جملات مجهول در دو گروه کنترل و آزمایش جمع‌آوری و ارزیابی شده است. نتایج حاصل از مطالعه حاضر مؤید آن است که مشخصه‌های معنایی فعل از جمله «حرکتی» و «حسی» بودن آن، و نیز مشخصه معنایی عنصر کنش‌پذیر فعل در درک معنای جمله مجهول در گروه سنی ۲۴ تا ۲۸ ماه اثرگذار است. همچنین اولویت ظهور ساخت مجهول در این گروه سنی نشان‌دهنده تقدم تولید ساخت «صفت‌ساده/نسبی + شدن» بر دو الگوی «صفت مفعولی + شدن» و «اسم + شدن» در گفتار کودک فارسی‌زبان است. همچنین نتایج آزمون شبه‌آزمایشی صورت‌گرفته، شواهدی از تأثیرپذیری ساخت و فراوانی جملات مجهول کودک از گفتار اطرافیان را نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: رشد دستوری، مشخصه معنایی فعل، کودک فارسی‌زبان، ساخت مجهول.

Email: alalizadeh@um.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

فعل مجهول، ساختار، بسامد و فراگیری و شیوه‌های بروز و ظهور آن همواره از موضوعات مورد توجه مطالعات زبان‌شناسی در حوزه‌های مختلف بوده است. در این ساخت دستوری، برخلاف جملات معمول و ساخت بی‌نشان، به دلایل مختلفی فاعل جمله حذف شده و فعل بدون اشاره به فاعل و کننده کار در جمله به‌کار می‌رود و به همین جهت هم از نظر الگوهای نحوی و هم به جهت تعابیر معنایی دارای ویژگی‌های جالب‌توجهی است که مطالعه آن مورد توجه گروه‌های مختلف قرار گرفته است. از آنجا که ساخت مجهول به نسبت صورت معلوم، الگویی است با بسامد کمتر که تعبیر معنایی آن نیز دشوارتر است، هم در حوزه آموزش زبان و هم در حوزه مطالعات مربوط به فراگیری زبان در کودکان مورد توجه بسیار قرار گرفته است. مطالعات صورت‌گرفته در خصوص مجهول نشان‌دهنده آن است که کودکان صورت‌های زبانی شامل فعل مجهول را دیرتر از حالت معلوم آن تولید می‌کنند و در درک و فهم معنای جملات با فعل مجهول نیز خطاهای بیشتری نسبت به صورت معلوم همان فعل نشان می‌دهند. با این همه، درخصوص فراگیری ساخت مجهول و درک آن، و نیز عوامل مؤثر بر این فرایند در زبان فارسی مطالعه جامعی صورت نگرفته است. انجام چنین پژوهشی خصوصاً با توجه به وجود چند الگوی متفاوت برای ساخت مجهول در زبان فارسی اهمیت بیشتری می‌یابد، چراکه فارسی برخلاف زبانی چون انگلیسی، دارای سه الگوی متفاوت برای ساخت مجهول است که تقدم و تأخر ظهور هر الگو و میزان درک هریک از آنها توسط کودکان در گروه‌های سنی متفاوت نیازمند مطالعه و بررسی است. لزوم چنین پژوهشی خصوصاً با گسترش آموزش‌های رسمی مانند دوره‌های مهد کودک و پیش‌دبستانی، و نیز رواج بیشتر کتابخوانی، افزایش مواجهه کودکان با برنامه‌های پویانمایی و مواردی از این دست که موجب افزایش میزان مواجهه کودکان با افعال مجهول شده است، ضروری‌تر می‌نماید. پژوهش حاضر با توجه به چنین پیش‌زمینه‌ای در پی بررسی انواع الگوهای ظهور ساخت مجهول در گفتار کودکان، زمان ظهور آنها و عوامل مؤثر بر کاربرد ساخت مجهول در گفتار کودکان بوده و همچنین میزان درک الگوهای مجهول و ویژگی‌های نحوی مؤثر بر آن را در کودکان فارسی‌زبان مورد مطالعه قرار داده است.

۲. پیشینه تحقیق

با توجه به فراوانی کم‌تر کاربرد فعل مجهول نسبت به فعل معلوم، مطالعات مربوط به فراگیری ساخت مجهول در کودکان نیز به نسبت مطالعات مربوط به فراگیری سایر ساخت‌های نحوی معلوم، سهم کم‌تری را به خود اختصاص داده است. با این حال، موضوع فراگیری فعل مجهول^۱ هم در مطالعات خارجی و هم در مطالعات فارسی مورد توجه قرار گرفته است. درخصوص زمان پیدایش فعل مجهول در گفتار کودکان انگلیسی‌زبان دو دیدگاه عمده مطرح است: دیدگاه اول مربوط به مطالعاتی است که سن فراگیری و درک مجهول در کودکان انگلیسی‌زبان را از حدود سه‌سالگی تخمین می‌زنند و دیدگاه دوم، مربوط به مطالعاتی است که ادعا می‌کنند کودکان انگلیسی‌زبان مجهول را دیرتر فرامی‌گیرند و از حدود پنج‌سالگی آن را در گفتارشان بروز می‌دهند. از مطالعاتی که در تأیید دیدگاه اول صورت گرفته‌اند می‌توان به توماسلو و همکاران (Tomasello et al., 1998) اشاره کرد که زمان پیدایش تولید کامل جملات مجهول در گفتار کودک انگلیسی‌زبان را چهارسالگی اعلام کرده‌اند و یا بودوینگ (Budwing, 1990) که مجهول را در گفتار کودک سه‌ساله قابل‌مشاهده می‌داند. از دیگر سو، مطالعاتی چون ماراتسوس و همکاران (Maratsos et al., 1985)، به جای توجه کلی به زمان فراگیری مجهول، با بررسی تأثیر نوع فعل در درک و کاربرد جملات مجهول، ادعا می‌کنند که کودکان مجهول حرکتی^۲ را زودتر درک می‌کنند، اما درک معنای مجهول حسی^۳ دیرتر رخ می‌دهد. در حالی که، کسانی چون کرین و همکاران (Crain et al., 1987) عامل مواجهه و بافت را در سن فراگیری مجهول کودکان برجسته‌تر کردند و معتقدند که با افزایش میزان مواجهه کودکان با فعل مجهول، آنان قادرند ساخت مجهول را در سنین پایین‌تر فرا بگیرند. همینطور، مسنجر و همکاران (Messenger et al., 2011) با انجام چند مطالعه درخصوص زمان فراگیری مجهول در کودکان انگلیسی‌زبان، و بررسی مقایسه‌ای دو دیدگاه زمانی مطرح‌شده، در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که قدرت درک و یادگیری ساخت مجهول در کودکان، صرف نظر از نوع فعل به‌کار رفته در جملات مجهول، تحت تأثیر میزان انگیزه، تکرار و تمرین ساخت مجهول در آن‌هاست. همچنین، از دیگر پژوهش‌های صورت‌گرفته در زمینه فراگیری مجهول در کودکان می‌توان به

پژوهش سیخوز و سالازار (Cychosz & Salazar, 2016) در مورد یادگیری مجهول در کودکان ۳ تا ۶ ساله اسپانیایی زبان اشاره کرد که در آن ظهور هر یک از دو ساخت مجهول در اسپانیایی را مورد بررسی قرار داده‌اند. هرچند این پژوهش بر روی پیکره‌ای از پیش در دسترس، صورت گرفته و مطالعه الگوی ظهور مجهول به وسیله آزمودنی‌ها نبوده، با این حال شواهد موجود حاکی از برتری یکی از دو ساخت بر دیگری بوده و همچنین ساخت مجهول فعل‌های کنشی بر سایر افعال برتری داشته است. پژوهش آبوت - اسمیت و همکاران (Abbot-Smith et al., 2017) در زمینه درک مجهول در کودکان با استفاده از شیوه سنجش حرکت چشمی^۴ از دیگر پژوهش‌های جالب توجه در این زمینه است که طی آن به مطالعه درک کودکان از مجهول می‌پردازند و بررسی می‌کنند که کودکان ۲۵ ماهه و ۴۱ ماهه انگلیسی زبان تا چه حد به تعبیر اولین گروه اسمی^۵ جمله به عنوان فاعل^۶ مایل هستند، حتی با اینکه درک آن‌ها در مورد مجهول و معلوم بودن جملات با پرسش‌های راهنمایی‌کننده بعدی مورد سؤال قرار گرفته و فرصت ارزیابی مجدد به آن‌ها داده شده است.

درخصوص فراگیری مجهول در کودکان فارسی زبان، پیشینه مطالعات صورت گرفته از تنوع چندانی برخوردار نیست، با این حال، پژوهش ضیاء حسینی و نوربخش (۱۳۸۶) در این خصوص اطلاعاتی را در اختیار پژوهشگران این حوزه قرار می‌دهد. این دو در مطالعه موردی خود بر روی فراگیری نحو زبان فارسی، زمان آغاز جملات ساده مجهول را سه سالگی عنوان کرده و بیان می‌دارند که چهار سالگی، زمان ظهور انواع جملات پیچیده مجهول در گفتار کودک بوده است. این دو همچنین در حوزه درک معنای مجهول، به نقش «قابل تعویض بودن» گروه اسمی در پیچیده‌تر شدن جملات مجهول پرداخته و اعلام می‌دارند در جملات مجهولی که امکان جابه‌جایی دو گروه اسمی کنش‌گر و کنش‌پذیر وجود دارد، کودک بیشتر دچار خطا می‌شود. آهنگر و مجاهدی رضاییان (۱۳۹۶) در بخشی از پژوهش خود با موضوع «بررسی زمینه‌سازی نمود و صیغه فعل در گفتمان روایی کودکان فارسی زبان» به فراوانی کاربرد فعل مجهول در مقایسه با فعل معلوم پرداخته‌اند که نتایج حاصل نشان‌دهنده برتری معنادار فعل معلوم در روایت کودکان و کاربرد محدود فعل مجهول در گفتار آنان است. همچنین، رضانی و عباسی

(۱۳۹۷) در مطالعه خود بر روی فراگیری مجهول در کودکان به مقایسه توانایی درک و تولید جملات مجهول در بین کودکان تک‌زبانۀ فارسی و کودکان دوزبانۀ آذری - فارسی پرداخته و با مطالعه کودکان ۵ تا ۷ ساله، دو عامل سن و دوزبانگی را در تولید و درک جملات مجهول مؤثر معرفی نمی‌کنند. با این حال، تاکنون مطالعه مستقلی درخصوص بروز و درک مجهول در کودکان فارسی‌زبان در مراحل ابتدایی شکل‌گیری دستور زبان صورت نگرفته و تقدم ظهور انواع ساخت‌های مجهول در فارسی نیز در پژوهش‌های این حوزه مورد توجه ویژه نبوده است. پژوهش حاضر با توجه به پیشینه مطالعات صورت‌گرفته، و فقدان مطالعات اختصاصی بر روی زمان ظهور و درک فعل مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان، در پی پاسخ به این سؤال است که زمان ظهور فعل مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان چه سنی است؟ تقدم ظهور هر الگوی مجهول در کودکان فارسی‌زبان به چه صورت است؟ و آیا ظهور و درک جملات مجهول در سنین مختلف تحت‌تأثیر عواملی چون نوع فعل و وابسته مفعولی آن در نقش کنش‌پذیر، بسامد و کاربرد فعل مجهول، و یا بافت موقعیتی به کارگیری ساخت مجهول قابل تبیین است؟

۳. چهارچوب نظری

در ارتباط با مجهول‌سازی و کاربردهای آن در زبان فارسی دیدگاه‌های متفاوتی مطرح است. مجهول‌سازی فرایندی است نحوی، که بر اثر عملکرد آن مفعول به جایگاه فاعلی برکشیده می‌شود و فاعل جمله معلوم به‌صورت عبارت کنادی اختیاری می‌تواند ظاهر شود (گلفام، ۱۳۸۳، ص. ۸۵). به عقیده وحیدیان کامیار (۱۳۸۲) کاربرد فعل مجهول در فارسی زیاد نیست و تنها در مواردی که ۱. گوینده، نهاد را نمی‌شناسد یا نمی‌خواهد نامش را افشا کند؛ یا ۲. گوینده یا نویسنده فکر می‌کند خواننده نهاد را می‌شناسد و نیازی به ذکر آن نیست؛ و ۳. گوینده یا نویسنده اطلاعات را بدیهی و بسیار روشن فرض می‌کند، از این ساخت استفاده می‌شود. انوری و احمدی گیوی (۱۳۷۷، ص. ۷۰) نیز معتقدند افعال مجهول در مواردی به‌کار می‌روند که فاعل معلوم نباشد یا اهمیتی نداشته باشد و گوینده عمداً نخواهد نام فاعل را بیاورد و یا به‌عبارتی مفعول دارای اهمیت ویژه باشد. ساخت مجهول در مطالعات سنتی و زبان‌شناختی همواره یک موضوع بحث‌برانگیز بوده است، به‌گونه‌ای که برخی از زبان‌شناسان و دستورنویسان منکر وجود ساخت مجهول در زبان فارسی شده و از آن با عناوینی چون فعل ناقص، ساخت‌های

ناگذر و افعال مرکب، یاد کرده‌اند. از طرف دیگر، بسیاری این ساخت را بدیهی دانسته و حتی انواعی نیز برای آن برشمرده‌اند (دبیرمقدم، ۱۳۹۳). با پذیرش وجود ساخت مجهول در فارسی، سه نوع ساخت دستوری به‌عنوان ساخت‌های مجهول در این زبان مطرح می‌شود. نوع اول ساختار «اسم مفعول + شدن» است. در این نوع جمله‌ها گروه اسمی کنش‌پذیر در جایگاه نهاد ظاهر می‌گردد و گروه اسمی کنش‌گر به‌طور کامل حذف می‌شود و یا به‌صورت یک گروه حرف اضافه‌ای حاشیه‌ای درمی‌آید. این نوع ساخت مجهول در زبان فارسی مجهول اصلی^۷ نامیده می‌شود که «رایج‌ترین ساخت مجهول در زبان‌های جهان است» (رضایی، ۱۳۸۹، ص. ۲۶). ساخت دیگری که برخی از دستورنویسان و زبان‌شناسان به‌عنوان مجهول معرفی کرده‌اند، جمله‌هایی هستند «بدون فاعل» که دارای فعل با «شناسهٔ سوم‌شخص جمع» هستند. مانند

جملات ۱ و ۲ در زیر:

۱. ماشین را دزدیدند.

۲. خانه را خراب کردند.

که به ترتیب در معنای «ماشین دزدیده شد» و «خانه خراب شد» به کار می‌روند. این جملات که تحت عنوان «شبهه مجهول»^۸ شناخته می‌شوند، جملاتی هستند که از نظر ساخت معلوم‌اند اما فاعل کنشگر آن‌ها حذف شده است و در معنای مجهول به کار می‌روند (فتوحی رودم‌عجی، ۱۳۹۵، ص. ۲۹۶). همچنین، برخی از دستورنویسان و زبان‌شناسان علاوه بر دو نوع ساخت مجهول فوق، قائل به نوع سومی از مجهول هستند که عبارت است از تبدیل فعل واژگانی در جمله‌هایی نظیر جملات ۳ و ۴ در زیر:

۳. علی در را باز کرد ← در باز شد.

۴. من را گول زدند ← من گول خوردم.

که با تغییر فعل واژگانی، به جملاتی با ساخت معلوم تغییر می‌کنند، اما فاعل کنشگر آن‌ها از جمله حذف شده است. از این شکل ساخت مجهول با عنوان تغییر تعدی^۹ نام برده می‌شود (رضایی، ۱۳۸۹، ص. ۲۸). از آنجا که مجهول ساختی نحوی است که به‌طور معمول کم‌تر و دیرتر در گفتار ظاهر می‌شود، مطالعهٔ درک و ظهور مجهول در کودکان نیازمند شیوهٔ پژوهشی‌ای است

که با این گروه از سخنگویان هماهنگی بیشتری داشته باشد. بر این اساس، یکی از روش‌های رایج در مطالعه مجهول در گفتار کودکان که توسط مسنجر (Messenger, 2010) و مسنجر و همکاران (Messenger et al., 2011) به کار گرفته شده است، کاربرد شیوه تداعی تصاویر^{۱۰} است که طی آن با ارائه تصاویری شامل یک کنشگر و یک کنش‌پذیر^{۱۱} جاندار^{۱۲} یا غیرجاندار^{۱۳}، از کودک خواسته می‌شود تا درک خود را از اتفاق رخ داده در تصویر بیان کند. در این شیوه کودک براساس درک خود از فاعل و مفعول به توضیح تصویر اول می‌پردازد و سپس در تصویر مرتبط بعدی با حذف فاعل کنشگر، کودک در موقعیت ساخت جمله مجهول قرار می‌گیرد. میزان درک صحیح کودک از تصویر دوم و توانایی او در بیان جملات خوش‌ساخت مجهول نشان‌دهنده درک و تولید جمله مجهول در وی تلقی می‌شود. پژوهش حاضر ضمن پذیرش وجود هر سه نوع ساخت مجهول یادشده در مطالعات فارسی، با استفاده از شیوه تداعی تصاویر به بررسی چگونگی فراگیری مجهول در کودکان فارسی‌زبان گروه سنی ۲۴ تا ۳۶ ماه پرداخته و مطالعه درک و تولید مجهول در کودکان این گروه سنی را با تأکید بر مشخصه‌های معنایی فعل و عنصر کنش‌پذیر مورد بررسی قرار داده است.

۴. روش انجام تحقیق

در این پژوهش با روش مطالعه میدانی و استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی‌شده^{۱۴} از ۵ مهدکودک مختلف در شهر بیرجند، تعداد ۶۰ کودک بدون توجه به جنسیت، موقعیت خانوادگی، سطح فرهنگی و اجتماعی خانواده‌ها و غیره انتخاب شدند. در هر مهدکودک پس از استخراج اسامی کودکان ۲۴ تا ۳۶ ماهه، کودکان موردنظر به سه گروه سنی چهارماهه تقسیم شده و مجموعاً ۳ طبقه سنی شامل ۲۴ تا ۲۸ ماه، ۲۸ تا ۳۲، و ۳۲ تا ۳۶ ماه تشکیل شد. در هر یک از مقاطع سنی در نظر گرفته شده تعداد ۱۷ تا ۲۰ کودک مورد بررسی قرار گرفتند. گروه‌بندی کودکان بر مبنای گروه‌های سنی و با فاصله سنی ۴ ماه صورت گرفته و در نهایت، نتایج حاصل از هر یک از این گروه‌ها به صورت جداگانه مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. تمام کودکانی که به‌منظور تحقیق و بررسی در این رابطه انتخاب شده‌اند، کودکانی هستند که مرحله گفتار تک‌کلمه‌ای را پشت سر

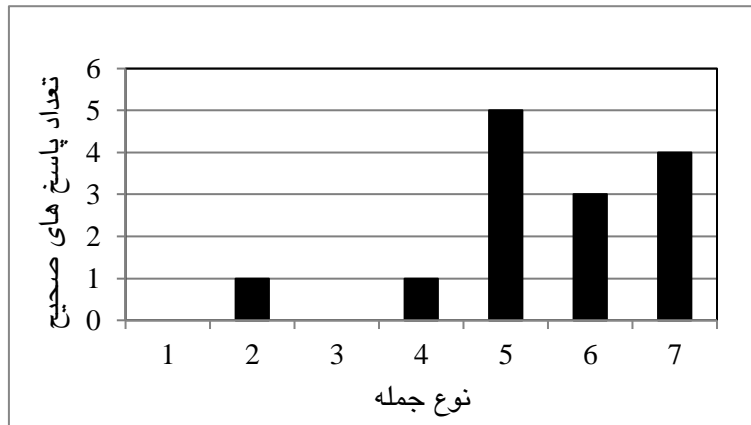
گذاشته و در مراحل اولیه، میانی، و بعضاً پایانی جمله‌سازی‌اند، یعنی کودکانی که حداقل قادر به ادای عبارات دوکلمه‌ای هستند. در این پژوهش، هر دو گروه جملات ۱. با ساختار «صفت مفعولی + شدن» و ۲. جملات «بدون گروه اسمی فاعل + فعل معلوم با شناسه سوم شخص جمع»، به عنوان جمله مجهول شناسایی و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. شیوه استخراج جملات مجهول از مشارکت‌کنندگان، شامل دو مرحله انفرادی و گروهی بوده است. در مرحله انفرادی منطبق با الگوی مسنجر (Messenger, 2010) الگوی استخراج جملات براساس تداوی تصاویر بوده و در این پژوهش از هر مشارکت‌کننده خواسته می‌شد قصه‌ای را بر اساس تصاویر منتخب و کنترل‌شده کتاب داستانی که در اختیارش قرار گرفته بود، روایت کند. در این مرحله با پرسش و پاسخ درباره اتفاقات و شخصیت‌های قصه، مشارکت‌کننده در موقعیت تولید جمله مجهول قرار داده شده و پاسخ وی فارغ از صحیح یا ناصحیح بودن آن، ثبت می‌شد. در مرحله دوم، منطبق با الگوی مسنجر و همکاران (Messenger et al., 2011) و با هدف بررسی بروز ساخت مجهول در گفتار کودکان پس از مواجهه با این ساخت، مشارکت‌کنندگان و مربیان آن‌ها در گروه‌های دوستی ۱۰ الی ۱۵ نفره قرار گرفته و از آن‌ها خواسته می‌شد تا دستورالعمل‌هایی را به وسیله اسباب‌بازی‌هایی که در اختیار آن‌ها قرار گرفته بود اجرا کنند. مدت زمان این فعالیت گروهی بسته به گروه سنی مشارکت‌کنندگان شامل حداقل ۱۰ و حداکثر ۲۰ دقیقه بوده و ضمن ضبط و تحلیل صحبت‌های گروهی، نحوه اجرای فعالیت مشارکت‌کنندگان جهت سنجش میزان درک آن‌ها از جملات مجهول به‌کار رفته در آزمایش مورد بررسی قرار می‌گرفت.

۵. بحث و بررسی

پژوهش حاضر با استفاده از شیوه جمع‌آوری گفتار طبیعی به شکل فردی، مصاحبه گروهی، و شیوه شبه‌آزمایشی^{۱۵} با بهره‌گیری از دو گروه آزمایش و کنترل، داده‌های زبانی از گفتار کودکان ۲۴ تا ۳۶ ماهه فارسی‌زبان را گردآوری و تحلیل کرده است. بر این اساس در راستای پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر میزان و شیوه کاربرد فعل مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان، داده‌های جمع‌آوری‌شده از ۳ گروه مورد بررسی، به شرح زیر مورد تحلیل قرار گرفت.

۱-۵. کودکان ۲۴ تا ۲۸ ماهه

نتایج تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با کودکان این گروه سنی در پژوهش حاضر، مؤید درک ابتدایی و استفاده از جملات تقلیدی در ساخت مجهول کودکان فارسی‌زبان این گروه سنی است. به نحوی که، تقریباً ۸۰ تا ۹۰ درصد کودکان این محدوده سنی هنوز جملات ساده مجهول را متوجه نشده و از تعداد ۱۷ کودک مورد بررسی در این گروه سنی، ۱۵ کودک تقریباً هیچ‌گونه عکس‌العمل یا پاسخ درست و مناسبی به تقاضای مربی‌شان که در قالب الگوهای مجهول برایشان مطرح می‌شد، نشان نمی‌دادند. این پدیده در ارتباط با افعال مجهول برگشت‌پذیر مانند «خورده شد»، «گاز گرفته شد»، «کشیده شد» و غیره، بیشتر مشهود بود. افعال برگشت‌پذیر شامل آن دسته از افعالی است که در آن‌ها جابه‌جایی عامل کنش‌گر و کنش‌پذیر مقدور باشد (Messenger, 2010). برای مثال، در جمله «علی ماشین را می‌کشد» امکان جابه‌جایی گروه اسمی کنش‌گر (علی) و کنش‌پذیر (ماشین) وجود داشته و سخنگو می‌تواند جمله‌ای مانند «ماشین علی را می‌کشد» به جای آن به‌کار ببرد که نشان‌دهنده برگشت‌پذیر بودن فعل «کشیدن» است. با وجود آنکه اغلب افعال برگشت‌پذیر پژوهش حاضر با تبعیت از الگوی ساخت مجهول اصلی، یعنی «صفت مفعولی + شدن»، به‌عنوان رایج‌ترین ساخت مجهول فارسی (رضایی، ۱۳۸۹) ساخته شده‌اند، اما کودکان به‌راحتی قادر به تشخیص و تمایز کاربردهای متفاوت این‌گونه افعال نبودند. از سوی دیگر، در موارد بسیاری مشاهده شد کودکی که مفهوم سؤال «در بسته شد؟» را درک می‌کند و به آن پاسخ مناسبی می‌دهد، از درک کامل و پاسخ به سؤالاتی همچون «ماهی خورده می‌شه؟» و «ماشین کشیده می‌شه؟» که شامل افعال برگشت‌پذیر «خورده شدن» و «کشیده شدن» هستند، عاجز است، درحالی که در درک جمله با فعل «بسته شدن» که یک فعل مجهول ساده و برگشت‌ناپذیر است چنین خطایی مشاهده نمی‌شود. شواهد حاصل از این بخش هم راستا با مسنجر (Messenger, 2010)، بر تأثیر نقش معنایی فعل در درک ساخت مجهول کودکان تأکید دارد. با این همه، به منظور دست یافتن به نتایج دقیق‌تر، طی آزمایشی به همه ۱۷ نفر از مشارکت‌کنندگان در این گروه وسیله‌ای داده و از آن‌ها خواسته شد تا با توجه به دستورالعمل‌های مربی، هریک از دستورات را نمایش دهند. شرح دستورالعمل‌های صادرشده از سوی مربی در ضمیمه شماره یک ارائه شده و نتایج آماري پاسخ مصاحبه‌شوندگان به شرح شکل شماره ۱ در زیر است.

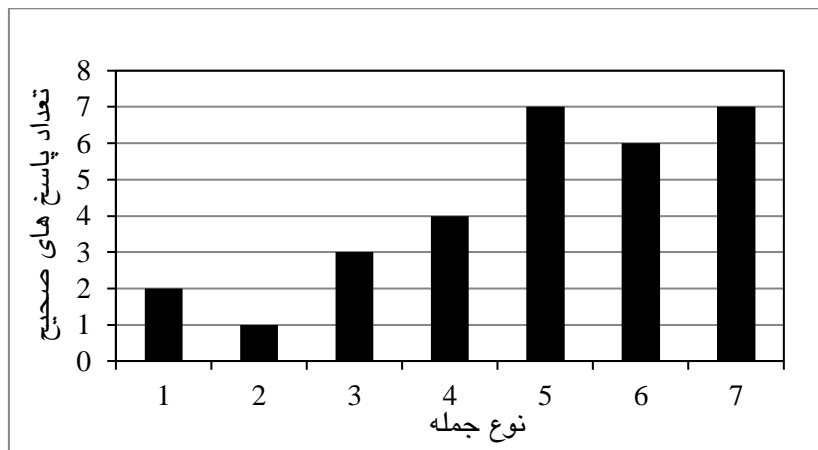
شکل ۱: میزان درک کودکان از صورت معلوم و مجهول «کشیدن»

Figure 1. Child's Comprehension of Active & Passive Forms of the Verb "to Pull"

همانطور که شکل شماره ۱ نشان می‌دهد، نتایج حاصل از اجرای پژوهش بر روی کودکان این گروه سنی، نشان‌دهنده میزان پایین درک مناسب از جملات مجهول دارای فعل برگشت‌پذیر است، به نحوی که از مجموع تمام مشارکت‌کنندگان، هیچ‌یک قادر به درک و اجرای دستورالعمل‌های ۱ و ۳ نبوده‌اند. دستورالعمل‌های ۲ و ۴ تنها یک پاسخ صحیح دریافت کرده‌اند و در سایر دستورالعمل‌ها نیز، میزان پاسخ‌های صحیح به یک‌دوم تعداد شرکت‌کنندگان نیز نمی‌رسد. در تحلیل تعداد پاسخ‌های صحیح کسب‌شده مربوط به جملات معلوم نیز، همانطور که از شکل شماره ۱ مشخص می‌شود، کودکان تنها جملات معلومی که خودشان در آن نقش داشتند (مانند جملات ۵ و ۶ و ۷ در بخش ضمیمه) را به‌خوبی متوجه شده و به نمایش می‌گذاشتند، اما در درک سایر جملاتی که فاعل نامشخص داشته و یا در آن‌ها فاعل فاقد مشخصه {+انسان} است اختلالاتی مشاهده شد. با وجود این، از مجموع ۱۷ مشارکت‌کننده این گروه سنی، تنها ۵ درصد آن‌ها قادر به درک صحیح یک فعل مجهول برگشت‌پذیر بوده‌اند. این نتایج همسو با بور (Bever, 1970)، اسلوبین (Slobin, 1996)، ترنر و رومتویت (Turner & Rommetveit, 1967)، و هریس (Harris, 1976)، نشان‌دهنده آن است که برداشت کودکان از فعل مجهول برگشت‌پذیر تا قبل از سه‌سالگی برداشتی نادرست و مشابه افعال معلوم

است. یعنی کودک در این محدوده سنی هنوز در مرحله آشنایی و درک مفاهیم افعال در ساده‌ترین شکل ممکن است و توانایی ذهنی او در تجزیه و تحلیل معنایی و نحوی هنوز در حد تجزیه و تحلیل ساختارهای پیچیده و افعال مجهول نیست و تولید و درک ساخت مجهول، بالاخص مجهول برگشت‌پذیر، در گفتار کودکان کم‌سن‌وسال‌تر با اشکالاتی همراه است. با این حال، نتایج داده‌های جمع‌آوری شده از همین مصاحبه‌شوندگان با جملات دارای فعل مجهول «خوردن» که در ضمیمه شماره ۲ قابل دسترسی است، نشان‌دهنده تفاوت قابل توجهی است. علی‌رغم اینکه فعل «خوردن» نیز در طبقه افعال برگشت‌پذیر^{۱۶} دسته‌بندی می‌شود، تعداد پاسخ‌های صحیح دریافت‌شده از مشارکت‌کنندگان همان گروه سنی، که در شکل شماره ۲ در زیر ارائه شده است، به طرز معناداری افزایش یافته است.

شکل ۲: میزان درک کودکان از صورت معلوم و مجهول «خوردن»

Figure 2. Child's Comprehension of Active & Passive Forms of the Verb "to Eat"

با مقایسه تعداد پاسخ‌های صحیح ارائه‌شده به فعل برگشت‌پذیر «خوردن» در گفتار کودکان مشخص می‌شود که از ۱۷ نفر مشارکت‌کننده این گروه سنی، حداقل ۴ نفرشان مفهوم جملات ۳ و ۴ را به خوبی متوجه شده‌اند. به عبارتی ۲۳ درصد کودکان این گروه مفهوم «خورده شدن» را که

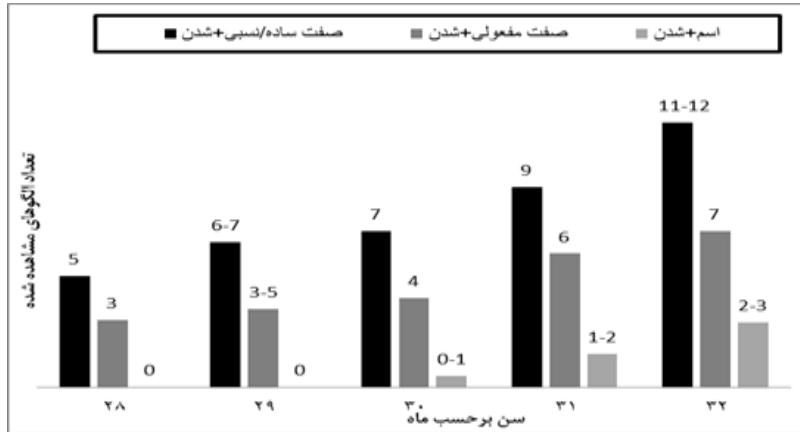
یک فعل برگشت‌پذیر است، به‌درستی درک کرده‌اند، در حالی که میزان درک صحیح مشارکت‌کنندگان از فعل برگشت‌پذیر «کشیدن»، تنها ۵ درصد بوده است. در تحلیل این تفاوت به نظر می‌رسد که پدیده‌ی جاننداری عنصر کنش‌پذیر می‌تواند یکی از عوامل مؤثر در میزان درک افعال برگشت‌پذیر باشد. تحلیل آماری نسبت پاسخ‌های صحیح کسب‌شده در این بخش، مؤید این نکته است که درک جملات مجهولی که در آن‌ها عنصر کنش‌پذیر دارای مشخصه‌ی {+ جاندار} باشد زودتر از مجهولی به وقوع می‌پیوندد که کنش‌پذیر آن دارای مشخصه‌ی {- جاندار} است. هر دو واژه «ماهی» و «سگ» در مجموعه‌ی دوم دارای مشخصه‌های {+ جاننداری} + مشاهده‌پذیری، + حرکت} هستند، حال آنکه اسامی کنش‌پذیر در مجموعه‌ی اول دارای مشخصه‌های {- جاندار، + مشاهده‌پذیری، + حرکت} هستند. با در نظر گرفتن این نکته که تنها تفاوت این دو مجموعه در جاننداری یا عدم جاننداری کنش‌پذیر آن‌هاست، به نظر می‌رسد نتایج حاصل همسو با گلفام (۱۳۸۳)، با نظر به تأثیر عامل جاننداری قابل‌تحلیل باشد، چراکه مشخصه‌های معنایی افعالی که ساخت مجهول را پذیرفته و در قالب «اسم مفعول + شدن» قرار می‌گیرند، در برگیرنده‌ی دخالت‌پذیری هستند. به عبارت دیگر، در این قبیل افعال، مجهول با انطباق مختصه‌ی جاننداری گروه اسمی و هماهنگ کردن آن با عنصر دخالت‌پذیری شکل می‌گیرد. نکته‌ی قابل‌توجه دیگر در بررسی دو گروه پاسخ‌های این بخش، مشاهده‌ی مواردی همچون «گرسنه شدن»، «تشنه شدن»، «خونی شدن» و مانند آن در گفتار مصاحبه‌شوندگانی است که هنوز قادر به درک درست افعالی مانند «خورده شدن»، «کشیده شدن»، و مانند آن نبودند که می‌تواند به‌دلیل دشوارتر بودن درک افعال مجهول برگشت‌پذیر برای کودکان بوده و موجب شود که این افعال در مراحل بعدی تکامل نحوی فراگرفته شوند. به عبارتی، مطالعه‌ی تفاوت بین تولید و درک مجهول در گفتار کودکان این گروه سنی، شواهدی بر تقدم یادگیری فعل مجهول ساده نسبت به فعل مجهول برگشت‌پذیر توسط کودک فارسی‌زبان را نشان می‌دهد. همچنین، با توجه به اینکه کودکان این سن، در مرحله‌ی گفتار دوکلمه‌ای به سر می‌برند، تقلید برخی عبارات دوکلمه‌ای ساده‌تر و پربسامدتر که در گفتار اطرافیان بیشتر شنیده می‌شود، طبیعی به نظر می‌رسد. وفور کاربرد افعالی چون «گرسنه شدن»، «تشنه شدن»، «عصبانی شدن»، و مانند آن در گفتار روزمره‌ی والدین در خطاب به کودک می‌تواند از دلایل تقویت چنین عاملی باشد. به این ترتیب، کاربرد افعال پربسامدتر نسبت به اشکال جدید و متفاوت با تجربیات قبلی کودک اولویت نحوی داشته، انگیزه‌ی تقلید ساختارها و اشکال جدیدی را برایش فراهم می‌کنند. جالب اینجاست که اکثر این

کودکان عبارات مجهول فوق را فقط در پاسخ به سؤال «چی شد؟» تولید کرده و به ندرت اتفاق می افتاد که کودکی در این گروه سنّی خودبه خود چنین ساختارهایی را در گفتارش تولید کند. این موضوع هم راستا با مفهوم «اولویت نحوی» مسنجر و همکاران (Messenger et al., 2011) از تمایل و ترجیح گوینده در کاربرد ساختار نحوی مشابه با ساختار جدید به کار رفته در کلام گوینده قبلی حکایت دارد. به این ترتیب، محدوده سنّی ۲۴ تا ۲۸ ماه را می توان دوران آشنایی اولیه و مختصر سخنگوی فارسی زبان با افعال مجهول ساده تر و پربسامدتر معرفی کرد.

در عین حال، اگرچه مطالعات چندی از جمله ماراستوس و همکاران (Messenger et al., 2011)، نشان دهنده آن است که کودکان انگلیسی زبان افعال مجهول حرکتی را زودتر از مجهول غیر حرکتی و یا حسی فرامی گیرند، نتایج حاصل از پژوهش فوق این مسئله را در ارتباط با کودکان فارسی زبان تأیید نمی کند. تنها ۵ درصد کودکان در گروه سنّی مورد مطالعه پژوهش حاضر مفهوم فعل حرکتی «کشیده شدن» با مشخصه معنایی [+ حرکت، - حسی]، را تا حدودی متوجه می شدند، حال آنکه تعداد کودکانی که در همین گروه سنّی مفهوم «خورده شدن» با مشخصه معنایی [- حرکت] را متوجه شدند، بیش از ۲۰ درصد بود. این ادعا تا حدودی با یافته های حاصل از پژوهش پینکر و همکارانش (Pinker et al., 1978) به منظور رد ادعای وجود محدودیت معنایی در درک جملات و ساختارهای مجهول هم راستاست. نامبرندگان معتقدند که هیچ محدودیت معنایی ای وجود ندارد که بتواند مانع از درک و تولید صورت مجهول افعال حسی نسبت به افعال حرکتی شود. به این ترتیب، می توان گفت مشخصه [+ حرکت] - حرکت] افعال مجهول در ۹۰ درصد موارد نقش چندانی در تقدّم و تأخّر یادگیری افعال مجهول نداشته و اولویت نحوی در گفتار کودکان نسبت به مشخصه [+ حرکت] - حرکت] افعال مجهول، نقش مؤثرتر و حضور پررنگ تری در درک کودک از معنای این افعال دارد. به عبارت دیگر، در ماه های ابتدایی تمایل و اشتیاق کودکانه برای تکرار ساخت های جدید نحوی، کودک را به تقلید واداشته و موجب می شود که آنچه را که بیشتر در گفتار والدینش می شنود، راحت تر متوجه شود و تکرار کند، خواه این افعال حرکتی باشند و یا غیر حرکتی و حسی. به این ترتیب، اولویت نحوی در ماه های ابتدایی پررنگ تر و قدرتمندتر از مشخصه [+ حرکت] - حرکت] در افعال مجهول عمل می کند و در ماه های پایانی با کم رنگ تر شدن اثر اولویت نحوی مشکلات کودک در درک برخی افعال مجهول غیر حرکتی به خوبی نمایان می شود.

۲-۵. گروه کودکان ۲۸ تا ۳۲ ماهه

به تدریج با افزایش سن کودکان، مصاحبه‌شوندگان طبقه کودکان ۲۸ تا ۳۲ ماه، به راحتی قادر به درک ساختارهای پیچیده‌تر نحوی و همچنین جملات مجهول بودند. برای نمونه مصاحبه‌شونده‌ای که در این پژوهش «ماهان» نامیده شده و ۳۱ ماه سن دارد، با شنیدن این جمله که «ماهانو توی تلویزیون نشون می‌دن» (نشان داده می‌شود در معنای آینده، نشان داده خواهد شد.) از خود خنده و شادمانی بروز داد و پس از شنیدن این جمله، خبر را با هیجان به هم‌کلاسی‌هایش منتقل کرد. چنین واکنشی نشانه‌ای است از اینکه کودک توانسته به راحتی چنین ساختاری را درک کند و از شنیدن آن احساس شادمانی نماید. بر این اساس به نظر می‌رسد، چنانچه همسو با وحیدیان کامیار (۱۳۸۲)، باطنی (۱۳۷۲)، و پاکروان (۱۳۸۱) جملات فارسی دارای فاعل نامشخص و شناسه فعل سوم‌شخص جمع را در دسته افعال مجهول طبقه‌بندی کنیم، عکس‌العمل ماهان و سایر کودکان هم‌سن‌وسال او مؤید این ادعاست که کودک فارسی‌زبان در این گروه سنی توانایی نسبتاً کامل درک مفهوم مجهول را دارد. با این همه، نتایج حاصل از این پژوهش نشان‌دهنده آن است که کودکان در این مرحله هنوز قادر به درک مفهوم افعال مجهول کم‌بسامدتری با الگوی «صفت‌مفعولی + شدن» نبوده و جملات با این ساخت مجهول را سخت‌تر درک و پردازش می‌نمایند. شکل شماره ۳ در زیر، نمایشی است مقایسه‌ای از سرعت و میزان فراگیری الگوهای مختلف مجهول شامل «صفت مفعولی + شدن»، «اسم + شدن» و «صفت ساده/نسبی + شدن» در مصاحبه‌شوندگان این بخش، که نمایانگر وجود تفاوت در درک و یادگیری الگوهای مختلف مجهول در کودکان فارسی‌زبان این گروه سنی است. جهت آشنایی بیشتر خواننده، برخی از جملات جمع‌آوری شده حاوی ساخت‌های فوق در ضمیمه شماره ۳ ارائه شده است.

شکل ۳: سرعت و میزان فراگیری الگوهای مجهول برحسب سن کودکان

Figure 3. The Speed and Growth of Acquisition of Passive by Children Based on "Age"

بررسی داده‌های ارائه‌شده در شکل شماره ۳ نشان‌دهنده آن است که در هر گروه سنی، فراوانی کاربرد مجهول با الگوی «صفت ساده/نسبی + شدن» بیشتر از سایر الگوهای مجهول بوده و نیز وقوع این الگوی خاص، زودتر از سایر الگوها اتفاق افتاده است که این هر دو می‌تواند نشان‌دهنده تقدم فراگیری این ساخت مجهول بر دو الگوی دیگر باشد. همچنین، گرچه نمونه جملات تولید شده توسط کودکان این گروه سنی با بروز خطاهایی در جمله‌سازی نیز همراه بود، با وجود این نظر پینکر و همکاران (Pinker et al., 1978) مبنی بر تمایل به بسط الگوهای مشخص نحوی برگرفته از گفتار دیگران در موقعیت‌های مختلف در کودک را تأیید می‌کنند. در عین حال، یافته‌های پژوهش حاضر مؤید این نکته نیز هست که تولید افعال مجهول با الگوی «صفت مفعولی + شدن» در اواسط این گروه سنی (سی‌ماهگی) به تدریج آغاز شده و کودک گاهی با تعمیم افراطی این الگو به افعال معلوم و ناگذرا جملاتی مانند «*آقا مرده شد»^{۱۷} در معنای کشته شد/مرد و یا «*رضا ترسیده شد» در معنای ترسید را تولید می‌کند که هرگز آن‌ها را در گفتار اطرافیان نشنیده است. به این ترتیب، بر اساس داده‌های حاصل از پژوهش حاضر، توالی تکامل نحوی الگوهای مختلف مجهول زبان فارسی در سیر تکامل نحوی گفتار

کودکان به ترتیب: الگوی «صفت + شدن»، پس از آن فراگیری الگوی «صفت مفعولی + شدن» و سپس درنهایت، آخرین ساخت مشاهده‌شده، الگوی «اسم + شدن» می‌باشد. این توالی در الگوی یادگیری زیر نشان داده شده است:

صفت + شدن < صفت مفعولی + شدن < اسم + شدن

شکل ۴: فراوانی و ترتیب ظهور ساخت‌های نحوی مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان
Figure 4. Frequency and Order of Appearing Passive Structures in Persian Children's Speech

۳-۵. گروه کودکان ۳۲ تا ۳۶ ماهه

تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده از گفتار کودکان گروه سنی ۳۲ تا ۳۶ ماه، نشان‌دهنده آن است که تولید جملات مجهول در گفتار این گروه از سخنگویان به دنبال تقلید الگوهای کلامی در گفتار اطرافیان صورت می‌پذیرد. کودکان در این گروه سنی با دقت فراوان در گفتار اطرافیان الگوهای به کار رفته در گفتار آن‌ها را شناسایی و سپس همان الگوها را در گفتار خود منعکس می‌کنند. به نظر می‌رسد چنین توجه و تقلیدی با این هدف صورت می‌گیرد که سخنگویان این گروه مایلند گفتار و طرز بیانشان را به گفتار اطرافیان و والدینشان نزدیک‌تر سازند. جهت بررسی تأثیر چنین تمایلی بر فراوانی وقوع ساخت‌های مختلف نحوی، مصاحبه‌شوندگان این رده سنی به دو گروه آزمایش و کنترل با تعداد اعضای یکسان تقسیم شدند. به این ترتیب در مصاحبه با گروه آزمایش، میزان تکرار جملات مجهول به کار رفته توسط مربی تا حد امکان افزایش یافت، در حالی که در گروه کنترل روند طبیعی مکالمات بدون هیچ درخواستی از مربی جهت افزایش کاربرد یا تأکید بر جملات مجهول، پی گرفته شد. جدول شماره ۱ در زیر نشان‌دهنده فراوانی جملات مجهول ساخته‌شده توسط مصاحبه‌شوندگان هر دو گروه آزمایش و کنترل است که تعدادی از آن‌ها جهت آشنایی بیشتر خوانندگان در ضمیمه شماره ۴ ارائه شده است.

جدول ۱: فراوانی مجهول در گفتار کودکان در دو گروه کنترل و آزمایش

Table 1. Frequency of Passive Verbs in Children of Control and Treatment Groups

فراوانی جملات	کل جملات مریبی	جملات مجهول در گفتار مریبی	جملات مجهول در گفتار کودکان
گروه کنترل	۷۳-۷۵	۲۰	۱۱
گروه آزمایش	۷۳-۷۵	۴۰	۲۹

چنانچه از مقایسه تعداد جملات مجهول در جدول شماره ۱ مشخص می‌شود، با افزایش دوبرابری تعداد ساختارهای مجهول در جملات مریبی، تعداد ساختارهای مجهول تولیدشده در گفتار کودکان به بیش از دوبرابر افزایش یافته است. به این ترتیب، از یافته‌های حاصل از آزمون شبه‌آزمایشی فوق، چنین برمی‌آید که میان اولویت نحوی در سرعت ظهور مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان با بسامد و میزان تکرار آن در گفتاری که به آن گوش فرا می‌دهند رابطه‌ای مستقیم وجود دارد که همسو با نتایج مطالعات انجام‌شده توسط مسنجر و همکاران (Messenger et al., 2011) بر روی کودکان انگلیسی‌زبان است.

تحلیل جملات مجهول به‌کار رفته توسط مصاحبه‌شوندگان در این گروه سنی نشان‌دهنده افزایش آگاهی کودکان نسبت به ساختار جمله و نقش فاعل در آن است، به نحوی که در این دوره کودک به‌تدریج با علم به بدیهی بودن فاعل در جملاتی که فاعل در آن‌ها اهمیت چندانی ندارد اقدام به حذف فاعل می‌کند و قادر به تعمیم چنین الگویی به سایر جملات مشابه نیز هست به نحوی که کودک ۳۶ ماهه فارسی‌زبان جملات مجهولی را که فعل آن‌ها با رعایت الگوی مجهول اصلی فارسی تولید می‌شوند، به‌راحتی درک کرده و حتی قادر است بسیاری از آن‌ها را تولید کند. همچنین، مقایسه داده‌های جمع‌آوری‌شده از گفتار گروهی کودکان این گروه سنی، نشان‌دهنده آن است که در زیرمجموعه جملات مجهول، کودک جملات مجهول منفی را زودتر از جمله مجهول سؤالی درک می‌کند. به‌علاوه در درک جملات سؤالی بدون پرسش‌واژه بهتر از جملات مجهول با پرسش‌واژه عمل می‌کند. برای مثال، در آزمایشی جهت میزان درک کودکان از عناصر مختلف جمله مجهول، با توزیع چندین اسباب‌بازی میان ۱۴ کودک این گروه از آن‌ها خواسته شد تا دستورات مریبی را به‌صورت پانتومیم اجرا کنند. نتایج حاصل از اجرای آزمون فوق در جدول

شماره ۲ در زیر ارائه شده است.

جدول ۲: میزان درک کودکان از عناصر مختلف جمله مجهول

Table 2. Children's Comprehension of Different Parts in Passive Sentences

ردیف	دستور مریبی	تعداد پاسخ درست	تعداد پاسخ نادرست یا بی‌پاسخ
۱	فیل گاز گرفته بشه	۴	۱۰
۲	سگ گاز گرفته بشه	۲	۱۲
۳	شیر کشته بشه	۱۴	۰
۴	پلنگ گاز گرفته بشه	۳	۱۱

مقایسه نتایج حاصل از جدول شماره ۲ نشان‌دهنده آن است که «گاز گرفتن» به‌عنوان یک فعل برگشت‌پذیر در سه دستور ارائه‌شده مشترک است، عکس‌العمل درست تعداد نسبتاً بیشتری از کودکان به دستور اول در مقایسه با دستور دوم و چهارم را باید با توجه به ذهنیت آن‌ها درخصوص قرابت معنایی فعل «گاز گرفتن» و کنش‌گران آن در قرینه معلوم جمله‌های دوم و چهارم تحلیل کرد که عمل گاز گرفتن از صفات ذاتی آن‌هاست، در حالی که درخصوص فعل برگشت‌پذیر «کشته شدن» ۱۰۰ درصد کودکان دستور مورد نظر را به‌درستی درک می‌کنند و به آن پاسخ می‌دهند که می‌تواند متأثر از نقش معنایی کنش‌پذیر جاندار آن باشد.

۶. نتیجه

بخش اعظم تغییر و تحولات و آمادگی‌های لازم جهت تکامل فرایند نحوی مجهول‌سازی در گفتار کودک فارسی‌زبان در محدوده سنی ۲۴ تا ۳۶ ماهگی رخ می‌دهد. نتایج حاصل از پژوهش حاضر نشان‌دهنده آن است که کودکان این گروه سنی، به‌لحاظ پدیده مجهول‌سازی، بیشترین تغییر و تحولات نحوی را در گفتارشان بروز داده‌اند به نحوی که می‌توان چنین ادعا کرد که شاید بتوان این فاصله سنی را به‌عنوان دوران نقش‌پذیری فراگیری مجهول و مجهول‌سازی در کودکان فارسی‌زبان معرفی کرد. در پاسخ به سؤال اول و دوم پژوهش تحلیل نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌دهنده آن است که کودکان ۲۴ تا ۲۸ ماه فارسی‌زبان، در اواخر مرحله گفتار دوکلمه‌ای، درک محدودی از جملات مجهول داشته و در درک آن نیز دچار

خطاهای فراوانی هستند، به نحوی که از مجموع شرکت‌کنندگان این گروه سنی، تنها ۵ درصد به جملات مجهول با فعل برگشت‌پذیر «کشیدن» واکنش صحیح نشان داده‌اند، هرچند میزان پاسخ به جملات مجهول با فعل برگشت‌پذیر «خوردن» بیش از ۴ برابر و ۲۳ درصد بوده است. بر این اساس، نتایج پژوهش حاضر همسو با بور (Bever, 1970)، اسلوبین (Slobin, 1996)، ترنر و رومتویت (Turner & Rommetveit, 1967)، و هریس (Harris, 1976)، مشخصه «برگشت‌پذیری» فعل را در کنار مشخصه معنایی «+ جاندار» بودن عنصر کنش‌پذیر فعل، عاملی مؤثر در درک معنای جملات مجهول کودکان گروه سنی ۲۴ تا ۲۸ ماهه قلمداد می‌کند. پس از این مرحله و با ورود کودکان به دوره ۲۸ تا ۳۲ ماهگی، عملکرد کودک در تولید جملات مجهول با انواع سه‌گانه ساخت مجهول در فارسی بهبود می‌یابد. در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، نتایج مطالعه حاضر نشان‌دهنده تقدم ظهور مجهول با الگوی «صفت ساده/ نسبی + شدن» بر دو ساخت دیگر است. با این حال، در پایان این دوره سنی، یعنی در فاصله زمانی ۴ ماهه، کودک فارسی‌زبان قادر به درک هر سه نوع ساخت مجهول فارسی شامل «صفت ساده/ نسبی + شدن»، «صفت مفعولی + شدن» و «اسم + شدن» است که از نکات جالب‌توجه در یافته‌های این پژوهش بوده و می‌تواند مبنای مطالعات آماری گسترده‌تر در ظهور الگوهای ساخت مجهول در گفتار کودکان فارسی‌زبان باشد. روند تغییرات در الگوی درک و تولید جملات مجهول در دوره چهارماهه مورد مطالعه بعدی نیز قابل پیگیری است و در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، نتایج حاصل از مطالعه پیش رو همسو با نتایج مطالعات انجام‌شده توسط مسنجر و همکاران (Messenger et al., 2011)، سیخوز و سالازار (Cychosz & Salazar, 2016) و نیز آبوت اسمیت و همکاران (Abbot-Smith et al., 2017) بر روی کودکان انگلیسی‌زبان و اسپانیایی‌زبان، نشان‌دهنده آن است که با افزایش چند ماهه سن، کودکان گروه سنی ۳۲ تا ۳۶ ماه، قادر به افزایش تعداد جملات مجهول تولیدی خود بر اثر بافت مکالمه بوده و با درک ساختارهای مجهول به‌کار رفته در گفتار مربی یا والدین، توانایی تطابق ساخت دستوری خود منطبق بر ویژگی گفتار اطرافیان را دارند. همچنین، کودکان در این گروه سنی، نسبت به اجزای فعل مجهول حساس هستند و براساس مرکب یا ساده بودن فعل مجهول، توانایی درک و پاسخ بهتری نسبت به افعال ساده دارند. نتایج این بخش درخصوص شدت تغییر و پیشرفت نحوی در گفتار کودکان همراستا با مشکوة‌الدینی (۱۳۸۰) قرار دارد که مرحله دوم از مراحل سه‌گانه

تکامل دستوری را از حدود دوسالگی تا حدود چهار سال و نیمی تعریف کرده و با نامیدن آن تحت عنوان مرحله «گفتار و دستور زبان پیشرفتی»، این دوره را زمان پیشرفت کودک به سوی گفتار و دستور زبان افراد بزرگسال معرفی می‌کند. همچنین، بر مبنای تحلیل یافته‌های پژوهش حاضر، الگوی تقدم ظهور ساخت‌های مختلف مجهول در کودکان فارسی‌زبان مورد مطالعه به صورت «صفت + شدن < صفت مفعولی + شدن < اسم + شدن» معرفی می‌شود.

۷. پی‌نوشت‌ها

1. acquisition of passive
2. motion verbs
3. sensory verbs
4. eye tracker
5. first noun phrase interpretation
6. agent
7. basic passive
8. pesudue passive
9. transitivity alternation
10. picture priming
11. patient
12. animatate
13. non-animate
14. stratified Sampling
15. quasi-experimental

۱۶. با توجه به دستورات ارائه‌شده در محیط مهد کودک و اجرای آن با اسباب‌بازی‌های این گروه سنی، برگشت‌پذیری این فعل به صورت محدود و بافت مقید مطالعه شده است.

۱۷. علامت * نشان‌دهنده نادرستی بودن جمله مورد نظر است.

۱۸. دستوراتی که با نام کودک ارائه شده، برای هر کودک متناسب با نام وی شخصی‌سازی می‌شد که در این بخش تنها چند مورد جهت نمونه ارائه شده است.

۸. منابع

- انوری، ح.، و احمدی گیوی، ح. (۱۳۷۷). *دستور زبان فارسی ۲*. ویرایش دوم. تهران: فاطمی.
- آهنگر، ع.، و مجاهدی رضاییان، س. (۱۳۹۶). بررسی زمینه‌سازی نمود و صیغه فعل در

- گفتمان روایی کودکان فارسی‌زبان. *جستارهای زبانی*، ۸ (۱)، ۱۵۵-۱۷۷.
- باطنی، م. (۱۳۷۲). توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی. تهران: امیرکبیر.
  - پاکروان، ح. (۱۳۸۱). نگرشی ویژه به نمود مجهول در زبان فارسی. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۳۵، ۳۵-۵۲.
  - دبیرمقدم، م. (۱۳۹۳). مجهول در زبان فارسی. پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی (مجموعه مقالات). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
  - رضایی، و. (۱۳۸۹). نگاهی تازه به ساخت مجهول در زبان فارسی. *مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۲ (۱)، ۱۹-۳۴.
  - رضمانی، ن.، و عباسی، آ. (۱۳۹۷). بررسی مقایسه‌ای میزان درک و تولید جمله‌های مجهول در کودکان یک‌زبان فارسی‌زبان با کودکان دوزبان آذری-فارسی‌زبان. *جستارهای زبانی*، ۹ (۵)، ۹-۱۴۵.
  - ضیاءحسینی، م.، و نوربخش، م. (۱۳۸۶). فراگیری نحو زبان فارسی (یک تحقیق موردی: ۳۶ تا ۵۰ ماهگی). *مجله زبان و زبان‌شناسی*، ۵، ۷-۱۷.
  - فتوحی رودمجنی، م. (۱۳۹۵). سبک‌شناسی: نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها. تهران: سخن.
  - گلفام، ا. (۱۳۸۳). پدیده جاننداری در زبان فارسی. *مجله دستور (ویژه‌نامه فرهنگستان)*، ۱، ۷۹-۹۲.
  - مشکوئالدینی، م. (۱۳۸۰). گفتار و دستور زبان آغازی با توجه به کودکان فارسی‌زبان. *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۳-۴، ۲۰۲-۲۲۶.
  - وحیدیان کامیار، ت. (۱۳۸۲). *دستور زبان فارسی ۱*. تهران: سمت.

References

- Abbot-Smith, K., & Chang, F., & Rowland, C., & Ferguson, H., & Pine, J. (2017). Do two and three years old children use an incremental first-NP-as-agent bias to process active transitive and passive sentences? A permutation analysis. *PLOS ONE*, 12(10).
- Ahangar, A., & Mojahedi Rezaeian, S. (2017). The study of grounding of aspect and voice of verb in Persian-speaking children's narrative discourse. *Language*

Related Research, 8(1), 155–177.

- Anvari, H., & Ahmadi Givi, H. (1998). *Persian grammar*. Fatemi. [In Persian].
- Bateni, M. (1969). *A description of Persian language structure*. Amirkabir. [In Persian]
- Bever, T. (1970). The cognitive basis for linguistic structures. *Cognition and the Development of Language*, 279–362.
- Budwing, N. (1990). The linguistic Mrking of nonprototypical agency: an exploration into children’s use of passives. *Linguistics*, 28, 1221–1252.
- Crain, S., Thornton, R., & Murasugi, K. (1987). Capturing the evasive passive. In *Paper presented at 12th annual Boston University Conference on Language Development*. Boston, M.A.
- Cychosz, M., & Salazar, M. (2016). Acquisition of the passive in Spanish-speaking children. *UC Berkeley Phon Lab Annual Report*, 12(1).
- Dabir-Moghaddam, M. (2013). *Passive in Farsi. Researches in Persian Linguistics: selected articles*. Markaz Nashr Daneshgahi. [In Persian]
- Fotohi Roodmajani, M. (2003). *Stylistics: theories, attitudes and methods*. Sokhan.
- Golfam, A. (2004). Animating in Persian. *Dastoor (Farhangestan)*, (1), 79–92.
- Harris, M. (1976). The Influence of reversibility and truncation on the interpretation of the passive voice by young children. *British Journal of Psychology*, 67(3), 419–427.
- Maratsos, M., Fox, D. E., Becker, J. A., & Chalkley, M. A. (1985). Semantic restrictions on children’s passives. *Cognition*, 19, 167–191.
- Meshkot- Aldini, M. (2001). Initiatiive speech and grammar of Persian children. *Journal of the Faculty of Letters and Humanities*, (3-4), 202–226
- Messenger, K. (2010). English-speaking children's early passive: Evidence fro

syntactic priming. *Language Acquisition*, 17(1-2), 121–133.

- Messenger, K., Branigan, H. P., & McLean, J. F. (2011). Evidence for (shared) abstract structure underlying children's short and full passives. *Cognition*, 121, 268–274.
- Pakravan, H. (2002). A study of passive voice in Persian language. *Journal of Human and Social Sciences of Shiraz University*, 35, 35–52. [In Persian]
- Pinker, S., Lebeaux, D. S., & Frost, L. A. (1978). Productivity and constraints in the acquisition of the passive. *Cognitio*, 26, 195–267.
- Ramezani, N., & Abbasi, A. (2018). A comparative study of the comprehension and production of passive verbs in Persian monolingual children with Turkish-Persian bilingual children. *Language Related Research*, 9(5), 119–145.
- Rezaei, V. (2010). Passive constructions in Persian: a new perspective. *Research in Linguistic*, 2(2), 19–34.
- Slobin, D. (1996). Grammatical transformations and sentence comprehension in childhood and adulthood. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 5, 219–227.
- Tomasello, M., et.al. (1998). Learning to produce passive utterance through discourse. *First language*, 18, 223–237.
- Turner, E., & Rommetveit, R. (1967). The acquisition of sentence and voice and reversibility. *Child Development*, 38(3), 649–660.
- Vahidian kamyar, T. (2003). *Persian grammar 1*. SAMT. [In Persian]
- ZiaHosseini, M., & Nourbakhsh, M. (2007). Acquisition of Persian Syntax (A Case Study: 36-50 Months of Age). *Language and Linguistics*, 3(5), 103–113.

۹. ضمایم

ضمیمه شماره ۱:

جملات دستوری با فعل معلوم و مجهول برگشت‌پذیر حرکتی «کشیدن»

Appendix 1

Grammatical Sentences Including Active and Passive Forms of the Recursive Move Verb 'to Pull'

ردیف	دستور مری
۱	ماشین کشیده بشه.
۲	هلیکوپتر کشیده بشه.
۳	ماشین هلیکوپترو بکشه.
۴	هلیکوپتر ماشینو بکشه.
۵	احمدرضا ^{۱۸} ماشینو بکشه.
۶	علی ماشین و هلیکوپترو بکشه.
۷	مبین هلیکوپترو بکشه.

ضمیمه شماره ۲:

جملات دستوری با فعل معلوم و مجهول برگشت‌پذیر «خوردن»

Appendix 2

Grammatical Sentences Including Active and Passive Forms of the Recursive Verb 'to Eat'

ردیف	دستور مری
۱	ماهی خورده بشه.
۲	سگ خورده بشه.
۳	ماهی سگو بخوره.
۴	سگ ماهیو بخوره.
۵	مبین ماهیو بخوره.
۶	شیدا ماهی و سگو بخوره.
۷	شیوا سگو بخوره.

ضمیمه شماره ۳:

نمونه‌ای از الگوهای تولیدشده مصاحبه‌شوندگان براساس ساخت‌های نحوی مجهول

Appendix 3
Samples of Passive Utterances by Interviewed Children

اسم + شدن	صفت مفعولی + شدن	صفت ساده/نسبی + شدن
قبول شد.	در بسته شد.	سعید هم خوشحال شد.
پیاده شد.	گل عروسکم کنده شد.	خاله ناراحت شد.
رد شد.	گل کنده شد.	ماهی خفه شد.
	مرده توی کارتون کشته شد.	شیشه شکست.
	آبا ریخته شد.	رضا خسته شد.
	پام پیچ خورده شد.	کتاب پاره شد.

ضمیمه شماره ۴:

نمونه جملات معلوم و مجهول تولید شده توسط مصاحبه‌شوندگان گروه آزمایش

Appendix 4
Samples of Active & Passive Sentences by Interviewed Participants in Treatment Group

ردیف	جمله تولیدشده توسط کودک
۱	پاک شده، خشک می‌شه.
۲	کشته شد.
۳	می‌خوان بخورن.
۴	تصادف نکرده.
۵	آتیش گرفته.
۶	می‌شکنه.
۷	ناراحت شده.
۸	می‌خوان خاموش کنن.
۹	گشنه شد.
۱۰	خونی شده، بعد زخم شده، لباسم کثیف شده، سیاه شده.
۱۱	گریه‌اش گرفت.
۱۲	تمام شد.
۱۳	گاز گرفت.

ردیف	جمله تولیدشده توسط کودک
۱۴	فریاد زده. (به جای: فریاد می‌زنه.)
۱۵	مواظب نبوده.
۱۶	آتش گرفته.
۱۷	می‌افتم، خونی می‌شه، بعد مامان می‌شوره، تمیز می‌کنه.
۱۸	تمام شد.
۱۹	تفنگ می‌زنه. (در معنای شلیک می‌کنه.)
۲۰	خورده شد.